

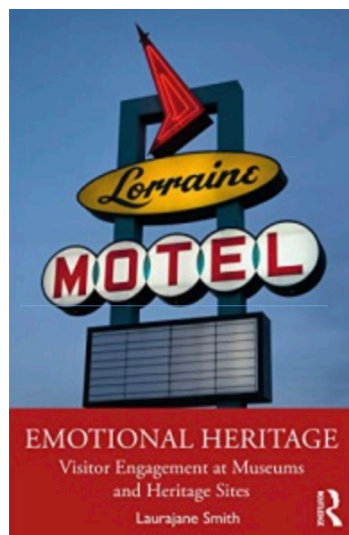
Kirja-arviot

Suurin piirtein kaikki mitä kriittisestä kulttuuriperinnön tutkimuksesta on tiedettävä juuri nyt

Smith, Laurajane. 2020. *Emotional Heritage. Visitor Engagement at Museums and Heritage Sites*. Sheffield ja Bristol: Equinox Publishing Ltd. 321 sivua.

Heidi Henriikka Mäkelä

Harva menneisyyttä jollakin tavalla käsittelevien alojen tutkija on välttynyt kuulemasta *kriittisestä kulttuuriperinnön tutkimuksesta* tai Laurajane Smithistä. Arkeologi Smith (s. 1962) räjäytti kulttuuriperintötutkimuksen pankin alun pitäen vuonna 2006, jolloin ilmestyi läpimurtoteos *Uses of Heritage*. Ennen kyseistä teosta kulttuuriperinnön tutkimusta oli tietysti tehty, mutta hajanaisemmin siellä täällä. Arkeologiassa, taidehistoriassa, folkloristiikassa, etnologiassa, sosiologiassa, matkailututkimuksessa, historiassa ja maantieteessä oli pohdiskeltu vastaavanlaisia kysymyksiä, ja esimerkiksi monille folkloristeille tuttu performanssitutkija Barbara Kirshenblatt-Gimblett oli jo ehtinyt teoretisoida *heritagea* käsitteenä ja ilmiönä osana nyky-yhteiskunnan modernia merkityksenantoa (Kirshenblatt-Gimblett 1995). Myös Suomessa ja Ruotsissa käsiteltiin kulttuuriperintöpolitiikkaa ja siihen liittyviä käsitteitä analyyttisesti jo vuosituhannen alussa (Anttonen ym. 2000). Smith kuitenkin loi aiemmasta tutkimuksesta toimivan synteetin ja esitteli kulttuuriperinnöntutkimuksessa merkitykselliseksi nousseen ajatuksensa AHD:stä (*Authorized Heritage Discourse*), jonka arkeologi Johanna Enqvist on kääntänyt APD:ksi eli *auktorisoiduksi perintödiskurssiksi* (Enqvist 2016). APD:n keskeinen ajatus oli tuoda esille viranomaislähtöinen ja Eurooppa-keskeinen tapa määritellä ja käyttää kulttuuriperinnön käsitettä erilaisissa käytännöissä ja performansseissa.

Smith itse tuo esille, että valtava kiinnostus monitieteistä kulttuuriperintötutkimusta kohtaan kumpusi viime vuosituhannen lopulla ja 2000-luvun alkupuolella erityisesti neljästä seikasta. Näistä ensimmäinen oli kiinnostus toisen maailmansodan jälkeiselle ajalle tyypilliseen kulttuuripolitiikkaan, jossa esimerkiksi "pelastamisen" ja "suojelemisen" käsitteet olivat pinnalla ja jossa Unesco oli keskeinen toimija. Toinen kiinnostuksen kohde oli 1970-luvulta alkaen noussut kulttuuriperinnön taloudellinen hyödyntäminen esimerkiksi matkailutarkoituksissa. Kolmas syy oli yhteiskunnallinen: 1980-luvun konservatiivinen oikeistopolitiikka

nousi suosioon moniaalla länsimaissa, ja kulttuuriperintöä käytettiin näissä konteksteissa osana sosiaali- ja kulttuuripolitiikkaa. Neljäs syy liittyy edelliseen: Smithin mukaan 1900-luvun loppupuoli toi esille kulttuuriperinnön poliittisuuden ja sen käytön poliittisena resursina. Kulttuuriperintö liittyi vahvasti identiteettipolitiikkaan ja erilaisiin tunnustamisiin ja erontekoihin, jotka toimivat myös konfliktien alustoina. (Smith 2012.)

Suomessa kulttuuriperinnön tutkimus on noussut suosioon viimeisten parinkymmenen vuoden aikana erityisesti etnologian, museologian, folkloristiikan ja arkeologian aloilla, mikä heijastanee alojen yleisiä tendenssejä siirtyä "kansallisten tieteiden" perinteen käsitteeseen kiinnittyvistä näkökulmista kohti kansainvälisiä muistin ja kulttuuriperinnön käsitteitä (ks. myös Haapola-Mäkelä 2019). Folkloristiikassa kiinnostus kulttuuriperintöön lienee herännyt ensisijaisesti *aineettoman kulttuuriperinnön* käsitteen kautta, vaikka nykyisessä tutkimuksessa tiedostetaan laajasti aineellisen ja aineettoman yhteenkietoutuneisuus. Monitieteisen alueen vetovoimasta kertoo esimerkiksi se, että juuri ennen koronasulkua vuonna 2020 järjestetty *No such thing as heritage* -konferenssi Helsingissä keräsi suuren joukon kuulijoita ja esitelmöijä. Monet tutkijat kiinnittivät esitelmänsä vahvasti kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmiin, joissa läsnä ovat esimerkiksi identiteetti- ja muistipolitiikan, valtasuhteiden ja ulossulkemisen kysymykset (ks. Simolin 2020). Konferenssin pääpuhujana oli Smith, jonka uusin kirja *Emotional Heritage* käsittelee juuri näitä näkökulmia.

Valtavan aineiston analyysia kriittisen realismin näkökulmasta: tiukka ei uusmateriaalisuudelle, kyllä sosiaalisille suhteille

Smithin kirja rakentuu mittavan aineiston varaan. Tutkimuksen taustalla on pitkän aikavälin (2004–2013) kuluessa tuotettu kenttätyöaineisto, joka sisältää yli 4500 haastattelua erilaisissa kulttuuriperintökohteissa USA:ssa, Britanniassa ja Australiassa. Haasteltavina ovat olleet pääasiassa kohteiden kävijät, mutta myös niiden henkilökunta. Kirjasta välittyy kuva, että Smith on itse ollut paikalla suuressa osassa haastatteluja, vaikka valtavaa aineistoa on toki ollut tuottamassa myös iso tutkimusassistenttien joukko. Aineistoa esitellään kirjassa sekä kvantitatiivisten että kvalitatiivisten analyysien kautta, joista allekirjoittaneelle resonoi enemmän jälkimmäinen. Toki järkälemäisen aineiston kohdalla myös määrällinen analyysi tuottaa mielenkiintoista tietoa: sen avulla on esimerkiksi analysoitu eroja ja yhtäläisyyksiä maiden välillä.

Kirja alkaa varsin hämmentävällä tavalla. Koska Smithin aiempi teos *Uses of Heritage* on ollut ilmestymisensä jälkeen paljon viitattu ja suuren huomioon kohteena, se on saanut osakseen myös runsaasti kritiikkiä. Käsillä olevaa kirjaa onkin ehkä hivenen hankala lukea ilman tämän taustan tiedostamista, sillä Smith aloittaa teoksensa kritiikin läpikäynnillä ja siihen vastaamalla. Eniten kritiikkiä ovat vuosien kuluessa esittäneet kulttuuriperintöalalla suosiota saaneet uusmaterialististen ja posthumanististen näkemysten kannattajat, jotka ovat välillä kovasanaisestikin tyrmänneet Smithin APD-näkemykset "konstruktionistisina", liiaksi "kielellisyyteen keskittyvinä", "ihmiskeskeisinä" ja "materiaalisuuden unohtavina". Smith vastaa näihin toteamalla kiinnittyvänsä ontologisesti ensisijaisesti *kriittiseen (tieteelliseen) realismiin*, joka tarkoittaa materiaalisen maailman olemassaolon hyväksymistä ihmisen merkityksenannosta riippumattomana todellisuutena mutta jota voidaan myös tarkastella osana sosiaalista kanssakäymistä (s. 20–23). Smithin mukaan uusmateriaalisuuden, posthumanismin ja esimerkiksi toimijaverkkoteorian suurimmat ongelmat piilevät niiden kyvyttömyydessä ottaa kantaa suurin rakenteellis-poliittis-taloudellisiin kysymyksiin kuten luokan, sukupuolen ja etnisyyden näkökulmiin. Hän myös huomauttaa uusmaterialistisen

teorioiden sävyttämien tekstien olevan usein kielellisesti "hämäriä" (*abstruse*), minkä vuoksi näiden tutkimusten ydintä on vaikea lähestyä. (S. 34–35.)

Smith siis pysyy kirjassa tiukasti jo aiemmissa teoksissa valitsemallaan ontologisella tiellä: hän esimerkiksi nojaa sosiaalipsykologi Margaret Wetherellin (esim. 2012) ajatuksiin *affektiivisistä käytännöistä*, joissa affekteja/emootioita ei eroteta kielellisestä merkityksenannosta. Smith puhuu *affektiivisistä kulttuuriperintökäytännöistä*, joiden keskiössä on sen pohdinta, mitä tunteisiin liittyvät käytännöt saavat aikaan ja miten ne vaikuttavat yhteiskunnassa. Nimestään huolimatta kirja ei varsinaisesti ole affekti/emootio-tutkimuksen oppikirja, vaan sen ytimessä on melko yksinkertainen huomio siitä, että kulttuuriperintö on väistämättä tunteisiin liittyvää, ja nämä tunteet ovat aina sidoksissa laajasti varioiviin identiteetin ilmauksiin ja politiikkoihin (s. 50).

Kirjassa lähestytään affektiivisiä kulttuuriperintökäytäntöjä kulttuuriperintökohteiden kävijöiden (*visitors*) näkökulmasta. Smithin keskeiset käsitteet ovat *sitoutumisen rekisterit* (*registers of engagement*) ja *tunnustuksen politiikka* (*politics of recognition*), joista ensimmäisellä tarkoitetaan sitä laajasti varioivaa käytäntöjen kirjoa, jolla kävijät käyttävät museoita ja kulttuuriperintökohteita ja sitoutuvat niihin. Smithin keskeinen huomio on, että huolimatta museoiden tai muiden kohteiden pedagogisista tavoitteista, toiveista tai päämääristä ihmiset usein vahvistavat käyntiensä aikana jo aiemmin omaksumiaan arvoja, asenteita ja ylipäänsä sosiaalista ja poliittista asemaansa, oli se sitten konservatiivisesti, progressiivisesti tai jotenkin muutoin väritynyt. Tämä taas ei tarkoita, etteivätkö kävijät sitoutuisi kohteisiin ja niiden viesteihin, vaan sitä, että kävijöillä on aktiivinen toimijuus kulttuuriperintöperformanssien tuottamisessa ja muokkaamisessa. Näissä prosesseissa merkittävä rooli on tunnustamisen (tai tunnustamattomuuden) politiikalla. Sillä tarkoitetaan eri ryhmien välisiä neuvotteluja ja kamppailuja, joissa haetaan jollekin ryhmälle ja sen historiallisille tai nykyisille olosuhteille yhteiskunnallista tunnustamisesta ja tunnistamista. Kulttuuriperintöperformansseilla ja niiden näyttämöillä kuten museoilla on usein mahdollisuus ja myös halu toimia tunnustamisen paikkoina ja välineinä, mutta samalla tunnustaminen voidaan kävijöiden toimesta myös kiistää.

Kuten Smithin edustaman alan, kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen nimi implikoi, kirjan analyyseissa läsnä ovat perinteiset *kriittisen teorian* ja sen puitteissa nimenomaan marxilaisuuden juonteet: analyyttisen katseen kohteena ovat pääosin valtasuhteet, jotka linkittyvät esimerkiksi luokan, sukupuolen ja rodun kysymyksiin. Esimerkiksi ympäristökysymyksiä tai vaikkapa ilmastonmuutosta kirja ei juurikaan käsittele, vaan punaisena lankana ovat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymykset. Smithin ote ei kuitenkaan ole saarnaava tai paheksuva, vaan varsin viileän rauhallinen ja analyyttinen.

Lopuksi

Kuten tämän arvion otsikossa totean, Smithin *Emotional Heritage* toimii hienona leikkauspisteenä siitä, mistä oikeastaan kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen kentällä on kyse juuri nyt. Smithin tyyli on todella selkeä ja kirkas, mikä kenties selittää hänen tekstiensä suosion salaisuuden: sanonta "selkeästi sanottu on usein myös selkeästi ajateltu" näyttäisi tässäkin pitävän paikkansa. Folkloristin sydäntä hellii Smithin merkityksenantoihin kiinnittyvä materiaalis-diskursiivinen näkökulma, jossa "aineettomuus" kietoutuu saumattomasti "aineelliseen", eivätkä kriittiset näkökulmat toki ole jääneet huomioitta folkloristiikassakaan (esim. Mills 2020). Näistä syistä Smithin kirjaa on helppo lukea.

Näen kirjan myös vastaavan metodologisesti ja teoreettisesti joihinkin folkloristiikan alalla juuri nyt pyöriviin päivänpolttaviin kysymyksiin: esimerkiksi kulttuurisen omimisen keskustelut, joita on käyty vaikkapa *Kalevalan* ympärillä (Kurko 2021), ovat tiiviisti kytköksissä kulttuuriperinnön ja tunnustuksen politiikan kysymyksiin. Smithin ajatukset kulttuuriperintöperformansseista ovat helposti sovellettavissa museokonteksteista vaikkapa arkistoihin tai kansalliseeposdiskursseihin, joissa erilaiset ryhmät ja näiden kulttuuriperintöä koskevat intressit, arvot ja asenteet kohtaavat ja usein myös aggressiivissävytteisestikin törmäävät. Suosittelen kirjaa siis myös yleisteoksena kaikille menneisyys-nykyisyysuhteiden analysoijille: Smith on ajan hermolla ja yhteiskunnallisten kysymysten ytimessä.

Kirjallisuus

- Anttonen, Pertti J., Anna-Leena Siikala, Stein R. Mathisen, ja Leif Magnusson, toim. 2000. *Folklore, Heritage Politics and Ethnic Diversity: A Festschrift for Barbro Klein*. Mångkulturellt centrum. Botkyrka, Sweden: Multicultural Centre.
- Enqvist, Johanna. 2016. "Suojellut muistot - Arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia". Väitöskirja, Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haapoja-Mäkelä, Heidi. 2019. "Rajoista välittämättä: Etnologiset keskustelut folkloristin silmin". *Elore* 26 (2): 102–105. <https://doi.org/10.30666/elore.87663>
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 1995. "Theorizing Heritage". *Ethnomusicology* 39 (3): 367–80. <https://doi.org/10.2307/924627>.
- Kurko, Antti. 2021. "Suomalaisten suhde Karjalaan on täynnä eksotisointia ja sortoa – TikTok-aktivisti Maura Häkki kamppailee kansansa säilymisen puolesta". *Voima*. 1. syyskuuta 2021. <https://voima.fi/artikkeli/2021/suomalaisten-suhde-karjalaan-on-taynna-eksotisointia-ja-sortoa-tiktok-aktivisti-maura-hakki-kamppailee-kansansa-sailyamisen-puolesta/>. [Avattu 14.4.2022.]
- Mills, Margaret A. 2020. "Introduction: Defining and Creating (A) New Critical Folklore Studies". *The Journal of American Folklore* 133 (530): 383–391. <https://doi.org/10.5406/jamerfolk.133.530.0383>.
- Simolin, Oona. 2020. "Kulttuuriperintökysymykset kokosivat tutkijoita ja taiteilijoita Helsingin yliopiston tutkijakollegiumiin: "No such thing as heritage?" – From basic assumptions and constructs to reconceptualizations -konferenssi Helsingissä 4.-6. maaliskuuta". *Elore* 27 (1): 123–26. <https://doi.org/10.30666/elore.90983>.
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Heritage*. London & New York: Routledge.
- Smith, Laurajane. 2012. "Editorial". *International Journal of Heritage Studies* 18 (6): 533–40. <https://doi.org/10.1080/13527258.2012.720794>.
- Wetherell, Margaret. 2012. *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding*. Los Angeles ; London: SAGE.

Filosofian tohtori ja musiikin maisteri Heidi Henriikka Mäkelä toimii tutkijatohtorina Helsingin yliopistossa Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa *The Muted Muses of Oral Culture. Ideology, transnationalism and silenced sources in the making of national heritages and literatures* (PI: Lotte Tarkka). Mäkelä tutkii kulttuuriperinnön, kalevalaisuuden ja maiseman kysymyksiä nyky-yhteiskunnassa.